

מלאה הארץ חמס

א. בראשית | פרק ו

(יא) וַתִּשְׁחַת הָאָרֶץ לְפָנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ חָמָס: (יב) וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי הִשְׁחִית כָּל בְּשׂוֹר אֶת דְּרָכָו עַל הָאָרֶץ: (יג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לִנְחֹץ כָּץ כָּל בְּשׂוֹר בָּא לְפָנַי כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מִשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ:

ב. רש"י

ותשחת - לשון ערוה ועבודת אלילים (סנהדרין נז). ותמלא הארץ חמס - גזל. **קץ כל בשר** - כ"מ שאתה מוצא זנות ועבודת אלילים אנדרלמוסיה באה לעולם והורגת טובים ורעים: **כי מלאה הארץ חמס** - לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל (סנהדרין קח):

ג. רמב"ן

חמס הוא הגזל והעושק, ונתן לנח הטעם בחמס ולא הזכיר השחתת הדרך כי החמס הוא החטא הידוע והמפורסם. ורבותינו אמרו (סנהדרין קח) שעליו נתחתם גזר דינם, והטעם מפני שהוא מצוה מושכלת אין להם בה צורך לנביא מזהיר, ועוד שהוא רע לשמים ולבריות, והנה הודיע לנח החטא שעליו בא הקץ הגיע הצפירה:

ד. רבנו בחיי

וממה שהזכיר פעם שנית כי מלאה הארץ חמס מפניהם והזכיר על זה קץ כל בשר בא לפני, ביאר לך הכתוב שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל. וכן אמר ישעיה ע"ה (ישעיה נד, יד) רחקי מעושק כי לא תיראי וממחתה כי לא תקרב אליך, והזכיר למעלה (שם, ט) כי מי נח זאת לי, כי יזהיר על עוון הגדול אשר עליו נתקרבה מחתת דור המבול. והטעם לפי שהגזל מן המצוות המושכלות שאלולי לא ניתנה תורה היה אדם מוציא אותם בשכלו, ומושכל ראשון הוא שאין לו לאדם כלום בממונו של חבירו:

ה. רמב"ן | בראשית יט פרק יט, ה

אנשי סדום כוונתם לכלות את הרגל מביניהם, כדברי רבותינו (סנהדרין קט), כי חשבו שבעבור טובת ארצם שהיא כגן ה' יבואו שם רבים, והם היו מואסי הצדקה, אבל לוט בעשרו וממונו בא אליהם, או שבקש מהם רשות או שקבלוהו לכבוד אברהם, והכתוב מעיד שזאת כוונתם, שנאמר (יחזקאל טז מט) הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ושלוח השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה. ומה שאמר (לעיל יג) רעים וחטאים לה' מאד, שהיו מכעיסים ומורדים בשלותם בעוני האביונים, והוא שאמר (יחזקאל טז נ) ותגבהינה ותעשינה תועבה לפני ואסיר אתהן כאשר ראית: ועל דעת רבותינו (עיין סנהדרין קט) היו בהם

כל מדות רעות, אבל נגמר דינם על אותו העון מפני שלא החזיקו יד עני ואביון, כי היו תדירים באותו עון יותר מכולם, וגם כי כל העמים עושים צדקות עם ריעיהם ועם ענייהם, לא היה בכל הגוים כסדום לאכזריות:

ו. רבנו בחיי

ולפי שהיו תדירין בחטא הזה לכך נגמר גזר דינם עליו, שהרי אין לך אומה בעולם שלא יעשו צדקה אלו עם אלו, ואנשי סדום היו מואסים בה והיו אכזרים בתכלית, ואף על פי שלא ניתנה תורה עדיין, הנה הצדקה מן המצוות המושכלות, ודבר מתועב הוא שיראה אדם את מינו מוטל ברעב והוא עשיר ושבע מכל טוב ואינו מרחם עליו להשיב את נפשו, על אחת כמה וכמה על מי שהוא מאומתו ודר עמו בעיר אחת, ועל כן איבדן ה' יתברך לאנשי סדום שהיו מונעים אותה ולקח נקמת העניים:

ז. חזקוני | בראשית פרק ז

(כא) וא"ת איך נענשו דור המבול מאחר שלא נצטוו על המצוות. וי"ל יש כמה מצוות שחייבים בני אדם לשמרן מכח סברת הדעת אעפ"י שלא נצטוו ולפיכך נענשו כמו קין שנענש על שפיכות דמים אעפ"י שלא נצטוו על כך, או שמא על הגזל עצמו נצטוו.

ח. ר' ניסים גאון | הקדמה לש"ס

כל המצוות שהן תלוין בסברא ובאובנתא דליבא כבר הכל מתחייבים בהן מן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ עליו ועל זרעו אחריו לדורי דורים, והמצוות שהן נודעות מדרך השמועה מדברי הנביאים לא חשך אלהינו מלחייב לקדמונים מה שהיה ראוי בעין חכמתו לחייבם.

ט. אורות התורה | פרק יב

"דרך ארץ קדמה לתורה", הקדמה זמנית מוכרחת לדורות. המוסר בטבעיותו, בכל עומק הודו וכוחו האיתן, מוכרח להיקבע בנפש, ויהיה מצע לאותן ההשפעות הגדולות הבאות מכוחה של תורה. המוסר הטבעי הוא בחינת השורש הקודמת אל היראה וכל ענפיה.

י. אורות הקודש | חלק ג' עמ' כז

דבר מוכרח הוא שיסגל האדם לעצמו את המוסר הטבעי הפשוט, בכל רחבו ועמקו, ואת יראת ה' ותמצית הטוהר של האמונה הפשוטה וכל מידותיה ברוחב ובעומק. ועל גבי שתי הסגולות הללו יבנה את כל מעלות רוחו העליונות. אסור ליראת שמים שתדחק את המוסר הטבעי של האדם.

כְּשֶׁאָדָם צָרִיף לְרַחֲמִים, הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שׁוֹלַח לוֹ רַחֲמָנוּת, שֶׁהוּא יִרְחַם עַל אַחַר, וְעַל יְדֵי זֶה מְרַחֲמִין עָלָיו. כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, זְכוּרָנָם לְבִרְכָה (שֶׁבַת קנ"א): 'כָּל הַמְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת מְרַחֲמִין עָלָיו, וְכֵמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים י"ג): 'וַיִּנְתֵּן לָהֶם רַחֲמִים וְרַחֲמִיָּה.

יד. חידושי הגרי"ז | בראשית פרק יח

[כ] ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאוד ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה, ומבואר שגזר דינם נחתם מפני הצעקה שעלתה לפני ה'. וענין הצעקה הוא צעקת העשוק, ועל רעה שעושה אדם לחבירו צועק הנפגע. ואף שאנשי סדום משוקעים גם בחטאים שבין אדם למקום. כמבואר בפסוק (י"ג י"ג) ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד, ומבואר שאנשי סדום חטאו מאוד גם למקום וגם לחבירו, ומ"מ מבואר בפסוק שגזר דינם בא להם על החטאים שבין אדם לחבירו שעליהם היתה צעקה:

ויבואר זה ע"פ מה שכתוב בילקוט (שמות כ"ב כ"ב) כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו, וכתב הילקוט יכול אם צועק שומע אני ואם אינו צועק איני שומע ת"ל שמוע אשמע מ"מ, א"כ מה תלמוד לומר אם צעק יצעק שממהר להפרע כשצועק. ומבואר שאף שעל עצם החטא אפשר שהיה מאריך אף מ"מ כיון שיש צועק - מממהר הוא להפרע. והצעקה היא הסיבה לקיום גזר הדין מיד.

וזה מבואר גם בגזירת דור המבול דאיתא בפסוק (ו' י"א) ותשחת הארץ לפני האלקים ותמלא הארץ חמס. וכ' רש"י ותשחת לשון ערוה וע"ז ותמלא הארץ חמס גזל, ולקמן בפסוק י"ג ויאמר אלקים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם וכתב רש"י לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל, וצ"ע בטעם הדבר שהרי חטאו בעוד עבירות וכש"כ רש"י לעיל. ולפי המבואר יבואר היטב דעל יתר החטאים היה עוד מקום לאריכות אף, ורק על הגזל שזה בין אדם לחבירו וע"ז יש צועק משום כך מיהר הקב"ה ליפרע ולכן לא נחתם גזר דין להפרע מהם מיד אלא על הגזל. וזהו גם הביאור בגז"ד של סדום דאף שהיו חטאים לה' בכל העבירות מ"מ הדין נגזר עליהם מפני הצעקה שבאה לפניו, דעל יתר העבירות יש מקום בהנהגת ה' להאריך אף משא"כ כשבאה צעקה לפניו וכש"נ. ולכן אמר ה' דאם כצעקתה הבאה אלי עשו כלה, ומיד לפי שממהר ליפרע כשיש צועק;

אמרו (שבת קנ"א): ונתן לך רחמים ורחמך כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, וזה פשוט, כי הקב"ה מודד מדה כנגד מדה, ומי שמרחם ועושה חסד עם הבריות, גם הוא בדינו ירחמוהו וימחלו לו עונותיו בחסד, שהרי מחילה זו דין הוא, כיון שהיא מדה כנגד מדתו, והוא מה שאמרו ז"ל (ר"ה י"ז): למי נושא עון למי שעובר על פשע. ומי שאינו רוצה להעביר על מדותיו, או אינו רוצה לגמול חסד, הנה הדין נותן שגם עמו לא יעשו אלא שורת הדין, ראה עתה מי הוא זה ואיזה הוא שיוכל לעמוד אם הקב"ה עושה עמו שורת הדין, ודוד המלך מתפלל ואומר (תהלים קמ"ב): ואל תבוא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי, אמנם העושה חסד יקבל חסד, וככל מה שירבה לעשות כך ירבה לקבל, ודוד היה מתפלל במדתו זאת הטובה שאפילו לשונאיו היה משתדל להיטיב, זהו מה שכתוב (שם ל"ח): ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי. ואמר (שם ז'): אם גמלתי שולמי רע וגו':

ובכלל הענין הזה שלא לצער לשום בריה אפילו בעלי חיים ולרחם ולחוס עליהם, וכן הוא אומר (משלי י"ב): יודע צדיק נפש בהמתו, וכבר יש שסוברים (ב"מ ל"ב): צער בעלי חיים דאורייתא, ועל כל פנים דרבנן, כללו של דבר הרחמנות וההטבה צריך שתהיה תקוע בלב החסיד לעולם, ותהיה מגמתו תמיד לעשות קורת רוח לבריות, ולא לגרום להם שום צער:

יב. תפארת שלמה

כי מלאה הארץ חמס וגו'. ופרש"י לא נחתם גז"ד אלא על הגזל. הנה מבואר במד"ר ששאל אברהם אבינו ע"ה את שם בן נח איך ניצלתם אתם ממי המבול ומחרון אף הגדול שהיה בעולם ואמר לו שאיננו יודע דבר רק בזכות שריחמנו על העוף והבהמה והחיה אשר כל ימי המבול עסקנו בצרכם להספיק לכל אחד ואחד בזמנו ובזכות זה ריחם עלינו ה'. ובאמת כן הוא, כי ע"י שהתעוררו מדת הרחמנות במעשיהם הטובים על כל אשר היו בתיבה עי"כ התגוללו רחמים משמים עליהם, אדם ובהמה תושיע ה' אדם בזכות בהמה, וכן דור המבול אלו היו להם רחמנות איש על רעהו אז מדה כנגד מדה היה מתעורר רחמנות ה' עליהם אבל כי מלאה הארץ חמס מפניהם ולא היה בהם רחמנות לכן נחתם גזר דינם:

